ÇOCUK DİLİNDEKİ *ATTA* KELİMESİ ÜZERİNE

Ceval KAYA*

Giriş

Çocuk, herhangi bir insan dilini öğrenebilme yeteneğiyle birlikte doğar. Başlangıçta hiçbir dili anlayamaz ve konuşamaz. Çünkü, bedenî ve zihnî gelişimi henüz çok eksiktir, ayrıca tecrübesi de hiç yoktur. Konuşma organları zamanla gelişir. Çocuk belli bir yaşa geldikten sonra görerek, dinleyerek ve taklit ederek annesinin, dolayısıyla da toplumunun dilini öğrenmiş olur.

Çocukta konuşma gelişimi yavaş olur. Aileler ise sabırsızdırlar ve çocuklarının bir an önce yetişkin insanlar gibi konuşmalarını isterler. Bunun için, çocuğun ağzından anlamsız seslerin çıkmaya başladığı agu devresinden itibaren çevrede bulunan varlıklar ile hoşlanılacak ve korkulacak şeylerin adlarını ona öğretmeye çalışırlar. Fakat, çocuğun konuşma organları, dilin seslerini hakkıyla çıkarabilecek kadar gelişmediğinden öğretilmeye çalışılan kelimeler standart dilden farklı olur. Bu kelimelerin çoğu yansıma sözlerdir. Bir kısmı da standart dildeki kelimelerin değiştirilerek kolay söylenebilecek hâle getirilmiş biçimleridir. Kelimelerin değiştirilme, daha doğrusu bozulma işlemi çocuk ve aile arasında karşılıklı denemeler sonucunda gerçekleşir. Bir yaştan sonra, çocuk, dilin seslerini hakkıyla çıkarabilecek çağa geldiğinde bu ilk dilin kelimelerini bırakır ve standart dile ait olanları öğrenir. Günümüzün eğitimli modern ailelerinde bu ilk dil devresi atlanarak dil edindirme işlemine doğrudan standart dilden başlanmaktadır.

2. Konu

Çocuk dilinin kelimeleri, standart dilden farklı oldukları için genel dilin sözlüklerinde yer almaz. Yazılı metinlerde ve eski eserlerde de geçmez. Bunun için, yaşayan dilin konuşucularından derlenmeleri gerekir. Çocuğun kullandığı bu ilk dil üzerine salt Türkçe açısından yapılmış müstakil bir monografi hatırlamıyorum. Bu konuda bildiğim yegâne çalışma Oğuz Yorgancıoğlu'na aittir.[1]

Çocuk diline ait aşağıdaki kelimeler Yorgancıoğlu'nun çalışmasından alınmıştır:

---

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

1 YORGANCIOĞLU 1997. Araştırmacı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde okuyan Türkiyeli ve Kıbrıslı 60 öğrencisine, geldikleri yörelerden 0-2 yaş grubundaki çocukların kullandıkları kelimeleri derletmiştir. Çalışmada 86 kavram karşılığı 206 kelime veya deyim bulunmaktadır.

Yansıma sözlere örnek:
'araba'= *bab bab, bib bib, bub, düt düt, anan, iin, düttü.*
'asker' = *rap rap.*
'ateş' = *cıss.*
'su' = *buvv, bubu, bumbu, umbu, bumma, dudu, dubr dubr.*
Standart dildeki sözlerin bozulmuş biçimlerine örnek:
'baba' = *babba, buba, bappe.*
'süt' = *düt.*
'sıcak' = *issi* (< *isig*).
'para' = *paya.*

Yukarıda ikinci gruptaki kelimeler Türkçe araştırmaları açısından bilhassa önemlidir. Hangi sesler hangi pozisyonda nasıl değiştirilmektedir? Bu bize Türkçenin ses sistemi üzerine yeni ipuçları verebilir. Ayrıca, bu kelimeler standart dilde kullanımdan düşmüş eski sözlerin değişikliğe uğramış biçimleri olabilirler. Bu durumda tarihî fonolojinin sorunlarına ışık tutabilirler.

3. Sorun

Ben, bildirimde çocuk diline ait sözlerden *atta* kelimesini inceledim. Bu kelime, 'gezme, misafirlik, sokak, dışarısı, başka yer' anlamlarına gelmektedir ve Türkiye genelinde hemen hemen standart gibidir. Aynı kavram için Yorgancıoğlu'nun çalışmasında *adda, hobba, hoppa, obba* kelimeleri de derlenmiştir.[2] Bu kavramı karşılamak üzere Türkiye ağızlarında daha başka kelimelerin de kullanılmakta olduğuna şüphe yoktur. Nitekim, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra Bulgaristan'dan göç etmiş Türklerle meskûn Bursa'nın Mustafakemalpaşa ilçesine bağlı Devecikonağı köyünde *dātte* sözcüğü kullanılmaktadır. Ayrıca Kırklareli'nin Pınarhisar ilçesine bağlı Kaynarca beldesinde *dada* kelimesi yaşamaktadır.

İncelenen kelimeyle ilgili sorun şudur: Acaba *atta* kelimesi yansıma mıdır, yoksa yansıma olmayan bir kelimenin bozulmuş bir şekli midir? Yansıma değilse, hangi kelimenin bozulmuş biçimidir? Kısacası, kelimenin yapısı nasıl açıklanabilir?

4. Çözüm

Atta kelimesi, *git-* fiiliyle birlikte *atta git-* şeklinde kullanılmakta ve bu fiilin tümleci olmaktadır. *Atta git-* yerine *attaya git-* biçimi de görülmektedir.

Atta kelimesinde, sırf sözlük maddesi olarak düşündüğümüzde, ilk bakışta lokatif eki varmış gibi gözüküyor: < *at+ta.* Ancak, kelimenin birlikte kullanıldığı *git-* fiilinin datifli tümleç istediğini biliyoruz. O hâlde *atta* kelimesinde bir datif eki düşünmeliyiz. *Attaya* biçimi de bize sonda bir datif düşünmemiz gerektiğini hatırlatıyor. Bu son yapıda bir ek yığılması olduğuna şüphe yoktur. Buna göre, *atta* kelimesinin tahlili şöyle olmalıdır: < *att+a.* Burada, *att* isim tabanı, *+a* ise datif ekidir.

Bu durumda ise *att* biçiminde ortaya çıkan tabanın sonunda ikiz ünsüz bulunmaktadır ve bu, Türkçe için normal değildir.

---

[2] YORGANCIOĞLU 1997: 438.

Kelimenin yapısını açıklamak için, aynı anlamda kullanılan şu kelimeleri de göz önüne almalıyız: *adda, dada, dātte*. Bu kelimelerin *atta* ile eş değer varyantlar olduğuna inanıyorum.

Bu dört kelimedeki farklılıkları şöyle birleştirebiliriz:

1. Sonda ikiz ünsüz bulunamayacağına göre, tabanlar *ad, at, dad, dāt* olur.

2. Sondaki *–d* ve *–t* farklılığını da *–t* olarak alabiliriz: *at, dat, dāt*.

3. Başta *d-* de ikincil olduğuna göre aslî biçimler *at, tat, tāt* olmalıdır.

4. *Tāt* varyantındaki uzunluk birincil veya vurguyla ortaya çıkmış olmalıdır. *Adda, atta* biçimlerindeki ikizleşme de kaybolmuş uzunluğun varlığına delil olabilir. Bu durumda biraz daha ilerleyip kelimeleri *āt* ve *tāt* olarak belirleyebiliriz.

5. Bu iki varyanta bakarak üç ihtimal düşünülebilir: Ön ses türemesi (*āt* > *tāt*), ön ses düşmesi (*tāt* > *āt*), ön seste ünsüz nöbetleşmesini müteakip ses düşmesi (*?āt* ~ *tāt* ve > *āt*).

Türkçede *āt* biçiminde 'gezme, misafirlik, sokak, dışarısı, başka yer' anlamına gelen bir kelime yok. Fakat, *yat* şeklinde ve 'yabancı' manasında çok yaygın bir kelimemiz var.[3] *atta* sözünün kökünün bu *yat* (> TT *yad*) kelimesi olduğuna inanıyorum.

'Yabancı' anlamının 'yabancı yer, başka yer, ev dışı, dışarısı, misafirlik' şeklinde anlam kaymasına uğraması normaldir.

Bu kelimede ön seste *y-* düşmesi ve *t-* (> *d-*) ile nöbetleşmesi tamamıyla çocuk diline ait birer fonetik hadise olmalıdır. Küçük çocukların başta *y-* sesini söylemeleri zordur. *yat-* yerine *tat-* dediklerini kendim de hatırlıyorum. Nitekim, Yorgancıoğlu'nun derlemesinde de *y-* ile başlayan kelime bulunmamaktadır.

Ortada ünsüz ikizleşmesi (*-dd-, -tt-*) de kelimede birincil uzun ünlünün (*yāt*) varlığına delildir.[4]

Bu arada, *Dîvânu Lügâti't-Türk*'te 'İranlı' anlamında kullanılan *tat* kelimesi[5] de *yat* sözünün bir varyantı veya eş değeri olmalıdır.[6] DLT'deki veri, anlam daralmasına uğramış özel veya bölgesel bir kullanımı yansıtıyor, olmalıdır. Yukarıdaki *dada* ve *dātte* kelimeleri *yat* yerine bu *tat* varyantından geliyorsa, kelimenin gelişimi şöyle olmuş olmalıdır: **tatka* > **tatga* > **data* > *dada, dātte*. Son olarak, acaba *dada* ve *dātte* biçimlerini yaşatan ağız konuşucularının, vaktiyle *tat* varyantını kullanmış olan Türklerle bağlantısı olduğunu da düşünebilir miyiz?

5. Sonuç

1. Çocuk dilindeki *atta* sözünün kökü *yat* 'yabancı' kelimesidir. Sözün yapısında datif eki vardır.

---

3 CLAUSON 1972: 882b.
4 TEKİN 1975: 255.
5 DANKOFF-KELLY 1985: 181.
6 CLAUSON 1972: 449a.

2. *Yada git-*, çocuk dilinde bozularak *atta git-* biçimini almıştır.

KAYNAKLAR:

CLAUSON 1972 G. CLAUSON: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish.* Oxford, 1972.

DANKOFF-KELLY 1985 Mahmūd al-Kāšγarī. *Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luγāt at-Turk).* Edited and Translated with Introduction and Indices by Robert Dankoff in collaboration with James Kelly. 3. Harvard, 1985.

TEKİN 1975 T. TEKİN: *Ana Türkçede aslî uzun ünlüler*. Ankara, 1975.

YORGANCIOĞLU 1997 O. YORGANCIOĞLU: 1996-1997 ders yılı eşzamanlı yöntemle yapılan bir araştırma denemesi: Kıbrıs-Türkiye çocuk dili sözcükleri. *Kıbrıs araştırmaları dergisi.* 3 (4), 1997, 435-442.